

УДК 821.162.1

DOI <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2021-10.22>

КОХАННЯ І УМОВНОСТІ ЯК ОСНОВА КОНФЛІКТУ В ІСТОРИЧНИХ ДЕТЕКТИВАХ ІДИ ЗМЕЄВСЬКОЇ

Чорний Ігор Віталійович

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

пр. Льва Ландау, 27, Харків, Україна

Статтю присвячено творчості сучасної польської письменниці Іди Змеєвської. Досліджуються її історико-детективні романи з циклу «Варшав'янка», де письменниця поєднує гостросюжетний детектив з любовно-сентиментальним романом, подаючи широку картину життя столиці Царства Польського 80-х років XIX ст. На відміну від своїх колег, що цікавляться духовною сферою або тонкощами психологічного стану людини, життям «дна» суспільства (М. Краєвський, К. Бохус, Р. Цвірлей), Змеєвська звертається до приватного життя героїв, змальовуючи чуттєвий світ. Реконструюючи характери людей минулого, письменниця зосереджується на показі представників вищих верств тодішнього суспільства: високопосадовців, поліцейських чиновників, офіцерства, промисловців, польської аристократії тощо. У всіх подробицях розповідається про їхнє життя, побут, тонкощі ієрархії. Особливу увагу приділено відтворенню взаємовідносин між російською адміністрацією міста, приїжджим чиновництвом і місцевими мешканцями. Це запутаний клубок стосунків, заснованих на застарілій ворожнечі, особистих образах і упередженнях. Саме вони стають на перешкоді кохання героя та героїні, які не в змозі подолати ці перепони. Дія розгортається в досить точно відтвореному історичному декорі. Місцевий колорит створюється за рахунок не дуже численних описів топографії, топоніміки, архітектури Варшави 80-х років XIX століття. Показово, що Змеєвська більше уваги приділяє опису не стільки пам'яток цивільної або культової архітектури, скільки зображенню приватних осель та місць, де триває життя представників «напівсвіту»: будинків терпимості, театральних залаштунків тощо. Детективний сюжет романів Змеєвської базується переважно на морально-етичних конфліктах, які виникають в межах однієї-кількох сімей, а розв'язання кримінальних загадок також пов'язано з подоланням міжнаціональних упереджень.

Ключові слова: роман, ретродетектив, поетика, сюжет, місцевий колорит, образ, конфлікт, упередження

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Три-чотири десятиліття тому вважалося, що детектив є суто «чоловічим» жанром [1; 3]. Присутність серед авторів детективів жінок (хоча б Агати Крісті, яка отримала неофіційний титул «королеви детективу») було скоріше винятком, аніж правилом. Ця ситуація різко змінилась від початку 90-х років XX ст., коли коло письменників, які працюють в площині кримінальної прози, розширилось за рахунок досить великої кількості авторів-жінок. Цікаво, що з багатьох різновидів детективного жанру (класичний, «чорний»/крутий, шпигунський, психологічний тощо), жінки надають перевагу детективу історичному (або ретродетективу). Широку популярність набули твори представниць англо-американського ретродетективу Елізабет Пітерс, Лінди Робінсон, Ліндсі Девіс, Лорен Хені, росіянок Олени Арсенєвої, Наталії Александрової, Валерії Вербініної, українок Галини Горицької, Ірен Роздобудько, Ірини Потаніної, Ірини Лобусової. У сучасному польському ретродетективі (польською *kryminal retro*) жінки також складають гідну конкуренцію

письменникам-чоловікам. Серед найвідоміших письменниць, які здобули визнання читацької аудиторії та критики, Катажина Квятковська, Надія Шагдай, Іда Змеєвська.

Новітній польський *kryminal retro*, репрезентований досить великим і різноманітним масивом художніх текстів, які мають неоднакову естетичну цінність (як і більшість творів масової, розважальної літератури), поки що мало досліджувався літературознавством. Плідно вивчаються твори лише деяких представників цього жанру в польській літературі, насамперед корифея *kryminal retro* Марека Краєвського. Поза тим аналіз творів письменниць, які працюють в цьому ж напрямку, може дати певні теоретичні висновки щодо поетики жанру, його гендерних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерний аспект у типології детективної літератури останнім часом привернув до себе активну увагу літературознавства, що в цілому пов'язано з постановкою питання щодо виокремлення так званої «жіночої» літератури (написаної жінками і переважно для жінок) з суцільного літературного масиву. Детектив має

певні усталені жанрові ознаки. «Беручи в руки книгу, в анотації до якої зазначено, що це детектив, – вказує М. М. Вольський, – читач в загальних рисах вже знає, що він знайде під цією обкладинкою, і це попереднє знання відіграє велику роль в читацькому сприйнятті тексту» [1, 212]. Попри це, деяка відмінність текстів, створених авторами-чоловіками і авторами-жінками, дійсно існує. М. Кронгауз, наприклад, небезпідставно вважає, що «жіночий детектив загалом виявляється жіночим (більшою мірою любовним) романом, обтяженим детективною інтригою» [3, 142]. Крім цієї детективної інтриги, важливими елементами поетики такого твору є, на думку О. Обухової, «побутові подробиці, одяг, кулінарія, покупки. Важливим є й чоловіче оточення з його ставленням до героїні, з'являється любовна сюжетна лінія, інколи рівнозначна детективній, інколи ж така, що пригнічує її, що призводить до появи жанрового гібриду – «детективно-любовного роману» [4]. А. О. Таранова слушно зауважує, що «сучасний жіночий детектив не є однорідною масою текстів, можна виділити принаймні 2 тенденції розшарування – детективно-жіночий роман, так званий іронічний детектив, споріднений із жіночими журналами, та більш серйозний роман, який стоїть ближче до англомовних аналогів, де жінка займає справді активну позицію, чи то фахово працюючи детективом, чи то рятує свій світ від вторгнення сил зовні» [5, 236].

Цікавими й плідними є численні дослідження з зазначеної проблеми української дослідниці С. О. Філоненко, зокрема її роботи «Жанри та упередження : гендерний критерій в оцінках жанрів масової літератури» (2009) [6] та ««Всип ім гарячих»: дискурс і гендер в «адреналінових жанрах» масової літератури» (2014) [7]. Проблематика цих праць виходить далеко за межі дослідження суто детективного жанру, охоплюючи практично всю масову літературу. Так, зробивши огляд наукових розвідок, присвячених дослідженню проблеми гендеру в літературі, дослідниця робить слушний висновок: «гендерна парадигма є надзвичайно продуктивною при дослідженні масової літератури. Гендер включається у вивчення різних рівнів жанротворення в популярній белетристиці: авторство, видавнича стратегія, рецепція, образна система тощо. Цей аспект дозволяє актуалізувати питання про літературний канон, про внутрішню ієрархію жанрів масової літератури, про співвідношення «жіночого» й «феміністичного» у художніх творах, про зв'язок жанрових інновацій зі змінами гендерного дискурсу сучасної культури» [6, 392]. Друга робота

присвячена жанровій типології масової літератури. С. О. Філоненко пропонує розрізнити паралітературні жанри за «дією двох важливих гормонів у людському організмі: адреналіну та ендорфіну. Перший, як відомо, підвищується під час стресових ситуацій, пов'язаних із тривогою, страхом, відчуттям небезпеки, в шоківих станах; ефект адреналіну може бути образно позначено як «бийся та біжи». На противагу йому, ендорфін, природний морфін, описують як «гормон щастя»: він викликає почуття розслаблення, задоволення, зменшує біль, покращує настрій» [7, 215]. До «адреналінових» жанрів вчена зараховує детектив, бойовик, трилер, саспенс, горор, а до «ендорфінових» – любовні романи, романтичні мелодрами, «чикліт», сентиментальні історії в жіночих часописах. Проте бувають і виключення. Наприклад, існування «жіночого» детективу або парубочого «чикліту». «Розхитування гендерних канонів пригодницької літератури, – зауважує дослідниця, – відбувається через змішування її з сентиментальними жанрами. У детективі знезацька з'являється мелодраматична лінія, яка істотно відтискає історію розслідування злочину на другий план. Героїня «жіночого детективу» може не бути слідчим, а опиняється в ролі «дівчини в нещасті», яку рятує справжній герой. Так формується «рожево-чорний» жанр» [7, 218]. Відтак, якщо в цілому дослідження жіночого детективу (ретродетективу включно) існують, то спеціальних розвідок на тему польського жіночого *crime novel retro* і, зокрема, творчості Іди Змеєвської практично немає.

Формулювання мети і завдань статті.

У цій роботі, яка є продовженням нашого циклу досліджень, присвячених сучасному польському ретродетективу, розпочатих статтями про творчість Кшиштофа Бохуса та Річарда Цвірлея [8; 9], ми проаналізуємо цикл Іди Змеєвської «Варшав'янка», дослідивши художню самобутність творів, що входять до нього, під кутом зору, насамперед, гендерних аспектів. Це допоможе нам отримати судження як про творчий доробок саме даної авторки, так і розширити уявлення про сучасний польський ретродетектив у цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасна польська письменниця Іоанна (Іда) Змеєвська народилась у Варшаві. За освітою педагог, за фахом консультант з питань кар'єрного зросту, вона почала займатись літературною творчістю з написання фанфіків про Гаррі Поттера й невеликих фантастичних та детективних оповідань. Цікавість до історії Варшави й Мазовії привели авторку до створення історико-детективної трилогії «Варшав'янка»,

до якої входять романи «Варшав'янка» (2019), «Варшав'янка. Коли гасне світло» (2020) та «Варшав'янка. Від заходу до світанку» (2021).

Свого часу, характеризуючи різновиди історичного роману, які існували в 1-й третині XIX ст., фундатор цього жанру в російській літературі М. М. Загоскін писав у листі від 20 січня 1830 р. до поета В. А. Жуковського: «Історичні романи можна розділити на два роди: *одні* мають предметом своїм історичних осіб, яких автор змушує діяти в своєму романі і на терені суспільного життя, і в домашньому побуті; *інші* мають підмур'ям якусь відому епоху в історії; в них автор не виводить на сцену саме ту або іншу особу, але намагається схарактеризувати цілий народ, його дух, звичаї і звички в епоху, взяту ним за основу його роману» [2, 722]. Беручи до уваги, що історичний детектив є поєднанням історичного та детективного жанрів, можна сказати, що в цілому типологія Загоскіна залишилась вірною й до наших днів. *Kryminał retro* Іди Змеєвської тяжіє до другого з названих «російським Вальтер Скоттом» різновидів історичної прози. Й навіть де в чому дуже нагадує роман Загоскіна «Рославлев, або Росіяни в 1812 році». Особливо в зображенні головного конфлікту, який в обох романах збігається: кохання дівчини (росіянки/польки) до ворогачужинця (француза/росіянина). Звичайно ж, не Загоскін був винахідником цієї теми. Він і сам частково відштовхувався від колізії, змалюваної французькою письменницею Софі Коттен в її романі «Матильда, або Записки, взяті з історії хрестових походів» (1805). Та й тому цей мотив неодноразово використовувався в історичній прозі різних жанрових відгалужень (пригодницькій, любовно-сентиментальній, містичній, детективній). Достатньо згадати «Дочку Монтесуми» (1893) Р. Хаггарда, численні романи Ж. Бенцоні, А. та С. Голон тощо. Саме цей конфлікт є головним і в ретродетективах Змеєвської з циклу «Варшав'янка».

Події всіх трьох романів відбуваються в Варшаві останньої чверті XIX ст.: у першій книзі мова йде про 1885 р., у другій – про 1887 р., третя розповідає про 1894 р. Чому письменниця обрала саме цей період? В одному з інтерв'ю вона пояснює свою цікавість до XIX століття тим, що реальність, в якій ми (маються на увазі поляки) живемо зараз, багато в чому має коріння в тій епосі. «Дев'ятнадцяте століття, – пояснює романістка, – настільки відрізняється від нашого часу, що читач може потрапити до зовсім іншої реальності, але воно одночасно є настільки близьким, що, доклавши трохи зусиль, це можна зрозуміти. Це також показує, що деякі права потрібно

завоювати, і що нічого, навіть незалежність, не дається раз і назавжди. З цього варто було б зробити висновки» [10, 87]. Авторка вбачає початок процесу відновлення польської державності саме в бурхливому для Польщі XIX ст., коли поляки кілька разів повставали проти поневоловачів. Недарма в романах згадуються події як польського повстання 1831-1830 рр., так і польського повстання 1863-1864 рр. Особливо останнього, з яким пов'язана доля декого з близьких родичів героїні трилогії Леонтини Рапацької.

Як зізнається письменниця, спочатку їй було досить важко увійти в процес написання історичного твору. До цього вона працювала дещо в інших жанрах, які не вимагали від автора докладних знань щодо зображуваної реальності або показу людей конкретної історичної епохи. Педагог за освітою, Змеєвська цікавилась переважно фаховими проблемами. Проте, за її словами, певні знання з вітчизняної історії і конкретно з того періоду, який зображено в трилогії, вона мала. Треба було лише їх поглибити, що вона й робила, звернувшись до численних джерел і, насамперед, до мемуаристики. Багато відомостей щодо повсякденного побуту мешканців Варшави 80-90-х років XIX ст. романістка запозичила зі спогадів Ядвіги Вайдель-Дмоховської, Стефанії Подгорської-Околов, Юзефа Галевського, Фердинанда Хойсика і, особливо, Антонія Залеського, який писав під псевдонімом Баронеса XYZ. Про життя акторів варшавського Великого Театру, змалюване в другій частині трилогії, письменниця дізналася переважно з мемуарів актора цього театру Павла Оверлі [10, 87].

Досліджуючи частини трилогії, можна побачити, як трансформується творча манера Змеєвської – історичної романістки. Це стосується, насамперед, відтворення нею місцевого колориту – однієї з двох жанроутворюючих засад прози про минувшину. Колеги-чоловіки романістки по цеху (Марек Краєвський, Кшиштоф Богус, Річард Цвірлей) досить багато уваги в своїх творах приділяють цьому аспекту. Хтось із них тяжіє до показу величних старовинних споруд – монастирів, замків (К. Богус), інші цікавляться менш грандіозними місцями, які, за їхньою думкою, дозволяють героям повніше розкритися – кав'ярні, шинки, ресторани, будинки розпусти, ринки (Р. Цвірлей). Цикл «Варшав'янка», якщо видалити з нього детективну складову, – типові жіночі любовно-сентиментальні романи, події яких відбуваються на історичному тлі. У першому романі це тло майже невиразне. Щодо особливостей відтвореного часу читач отримує не так багато

відомостей. Письменниця згадує процеси над терористами-народовольцями, що зразу вказує на певний часовий відтінок, позначений гучним замахом на російського імператора Олександра III (1 березня 1887 р.). Надалі авторка зосереджується переважно на показі варшавського суспільства того часу, звичаях, особливостях повсякденної поведінки, стосунках між чиновниками різних відомств та рангів. Велику увагу приділяє Змеєвська опозиції місцевого населення до зайд-росіян. При цьому на задньому плані залишаються описи власне Варшави 80-х років XIX ст., її вулиць, будинків, архітектурних пам'яток. «Деякі питання, – каже письменниця, – наприклад, моральні або психологічні, завжди цікавили мене більше, а інші, на кшталт розвитку промисловості або міської інфраструктури, менше» [11, 74]. Розповідаючи про ті чи інші варшавські локації, авторка робить це схематично, немовби розглядаючи карту-схему: «Він подивився на світлу будівлю зі шпильастими вежами, в якій розмістилася ратуша: окрім квартири начальника поліції та різних державних установ, там також була розташована пожежна команда. Потім він подивився на оперний театр і відчув себе як вдома, адже класицистична будівля нагадала йому Великий театр у Москві» [12, 34].

Вже наприкінці першої частини трилогії і практично від самого початку другої оповідь значно змінюється. З'являються і описи місць, де відбуваються ті або інші епізоди, та історико-побутові подробиці. Цього вимагала сама логіка оповіді історичного твору. «Часто під час написання, – зізнається романістка, – виявляється, що не такі цікаві для мене питання чомусь важливі для героїв. Тоді у мене немає вибору, і я мушу заглиблюватись в них, а потім зазвичай виявляється, що вони й справді дуже цікаві, і я їх просто недооцінила» [11, 74]. Описи набувають характерологічної ролі, доповнюючи психологічний портрет персонажів. Так, змальовуючи модний магазин Герсе, що існував тоді в Варшаві, авторка зауважує, де саме знаходилась будова, а потім розповідає про неї через сприйняття героїні: «Леонтина любила приходити до Герсе. Їй подобався елегантно мебльований магазин з великими вікнами, що пропускають багато світла, сувої різнокольорових матеріалів на сягаючих до стелі полицях, одяг прямо з Парижа, виставлений на стендах, величезна кількість чарівних аксесуарів, захованих у шухлядах шаф, і навіть запах, що наповнював повітря особливою сумішшю квітів, парфумів та барвників для тканин. Вона також цінувала чудову підготовку, ввічливість та такт персо-

налу. Почувалася затишно у вітальні, де зазвичай чекала, коли мама зробить замовлення та поміряє незліченну кількість суконь, й могла спокійно переглядати розмальовані вручну кольорові журнали та пити чай чи лимонад» [13, 97]. З метою більш детального зображення архітектурних споруд Змеєвська часто звертається до старих міських планів та тогочасних фотографій. Це фактично єдині джерела, звідки можна дістати матеріал щодо варшавських старожитностей, адже місто було вщент сплюндроване під час Другої світової війни.

Проте письменниця все ж таки більше тяжіє до показу людей минулого та їхніх стосунків, аніж до історичного декору. «В історії мене найбільше цікавлять люди, – зазначає романістка, – їхні характери, мотиви їхньої поведінки. Насамперед, я намагалась зрозуміти епоху і відчутти спосіб мислення тих людей, які тоді жили. Дізнатись, що для них було звичайним і очевидним, а що виходило за межі прийнятих норм. Що було прийнятним, а що дивовижним, навіть скандальним. Як тільки я дізнаюся, чим вони керувалися, що для них важливо і в яких межах вони можуть вільно рухатися, я можу вигадувати своїх героїв. У всьому цьому мені дуже допомагають освіта та професійний досвід, адже моя робота ґрунтується на спробах зрозуміти клієнтів, визначити їхні схильності, знайти сили, іноді витягаючи їх пристрасть» [10, 86]. Як і її колеги, романістка в своїх *kryminal retro* майже не виводить реальних історичних діячів. На сторінках романів циклу згадуються і епізодично з'являються реальні представники царської адміністрації у Варшаві останньої чверті XIX ст.: генерал-губернатор Варшави Йосип Гурко, варшавські обер-поліцеймейстери Сергій Толстой та Микола Клейгельс, які були найвищими начальниками Олександра Вороніна, президент Варшавських театрів Лонгін Гудовський тощо. Проте якоїсь вирішальної для сюжету ролі вони не відіграють, виступаючи в якості певних «маяків», вказуючи на час, коли відбуваються події.

Реконструкція історичних характерів у ретродетективах Змеєвської ґрунтується на основному конфлікті трилогії – опозиції своє/чуже, протистоянні корінних жителів Варшави, поляків і представників країни-загарбника, росіян. Не важливо, скільки років мешкає в столиці Царства Польського той або інший «колоніальний» чиновник. Він все одно був і залишається чужим, ворогом. Російське «провінційне» чиновництво (оскільки для представників Великої Росії Варшава була таки провінцією, хоча й не зовсім «глухою») показано,

користуючись пушкінським терміном, «домашнім чином». Усі представники місцевої адміністрації і репресивного апарату добре знайомі між собою, тримаються однією тісною купкою, намагаючись підтримувати один одного. В зображенні Змеєвської росіяни виглядають великою сім'єю. Начальство по-батьківськи ставиться до молоді, заплющуючи очі на невеликі вади підлеглих і наставляючи їх на шлях істини. Характерною ознакою, яка відрізняє росіян від поляків, є їхнє іменування (в авторській мові) та звертання (в діалогах) за ім'ям та по-батькові. В принципі, це не зовсім вірно. Звертання один до одного серед російського царського чиновництва та офіцерства було суворо регламентоване. Інколи звертання за ім'ям та по-батькові могло сприйматися вищим начальником як спроби панібратства з боку підлеглого і могло закінчитись доганою або й більш суворим покаранням. Романістка не заглиблюється в такі тонкощі, використовуючи сталі художні штампи для показу іноземців. Росіяни в її книгах бабії й гультяї, п'ють виключно горілку, закусуючи її холодними заїдками, надто ж чорною ікрою, постійно наказують поставити самовар і грають в карти. Їх спільнота якась занадто «літературна», немов би створена за чужими лекалами. Скоріше за все, на Змеєвську відчутно вплинула творчість Бориса Акуніна, книжками якого вона, за її власним зізнанням, зачитувалась, пишучи власні ретродетективи. Саме в акунінському циклі про Фандоріна зустрічається аналогічний показ російського царського чиновництва другої половини XIX ст.

Поляки цього ж періоду зображені в трилогії більш «живими» й повнокровними. Кожен з персонажів цього табору має індивідуальні риси, особливо ж наскрізні діючі особи, переважно численні родичі головної героїні Леонтини Рапацької. Від роману до роману вони отримують все більше характерологічних особливостей, які поглиблюють їхні психологічні портрети. Персонажі не є застиглими раз і назавжди, їхні характери змінюються під впливом тих чи інших обставин. Цікавими є зрізи суспільства, зроблені авторкою в кожній з частин трилогії. Відповідно до обставин і характеру злочину та особистості жертви Змеєвська показує три прошарки варшавського суспільства: жінок легкої поведінки, акторів і журналістів. Майже всі вони знаходились фактично на маргінесі тодішнього «гарного товариства», тому не дивно, що тут відбуваються жажливі вбивства і цинічні пограбування. Докладно змальовані повсякденний побут і подробиці праці представників кожного з зазначених кіл, що

надає оповіді деяких жанрових ознак «виробничого» роману. Ось, наприклад, типова сценка з театрального життя: «Вистава нарешті закінчилася. Ірена опустилася в крісло і потягнулася до склянки. Чай, який принесла з гардеробу в середині другої дії дівчина-помічниця, вже охолонув. Подивилась на розкидані по гардеробі букети живих квітів; отримала їх стільки, що могла легко відкрити квітковий магазин. Посміхнулася, а потім ковтнула майже весь настій. Мусила стерти огиду, що залишилася від сьогоднішнього виступу. Вона справді звикла до всіляких фарсових і невисоких комедій - не кожен автор був таким розумним і дотепним, як Фредро, - але сьогоднішня антреприза перевершила все, в чому вона досі мала можливість грати. Не сумнівалась, що критики розірвуть «Забирайтесь» на частини» [13, 90-91].

Та все ж кримінальна складова в трилогії не є головною. Любовно-сентиментальна лінія постійно витісняє її на другий план. Як вже зазначалось вище, цикл «Варшав'янка» - типові жіночі романи за природою конфліктів та проблематикою. Авторку цікавлять гендерні питання, насамперед, становище жінки в польському суспільстві останньої чверті XIX ст. Це майже белетризоване соціологічне дослідження. Розглянуто як приватне життя молоді незаміжньої дівчини, її стосунки з кривими родичами, так і її публічне буття, середовище, в якому доводиться обертатися. Змеєвська показує, яку велику роль відігравали тут умовності, які інколи переважали здоровий глузд, заважаючи особистому щастю людей.

Трилогія розповідає про драматичну історію двох закоханих, представників двох ворогуючих таборів. Вірніше, власне ворожо налаштованим до чужинців станом виступають поляки, які за будь-яку ціну намагаються не втратити національної тотожності. Посилаючись на мемуари Баронеси XYZ, Змеєвська каже, що в описувані нею часи батьки молодих полячок навіть не пускали дочок на бали, щоб ті там не знайомились і не танцювали з окупантами [10, 88]. Упередження і умовності панують у варшавському суспільстві останньої чверті XIX ст., загострюючи конфлікт. І навпаки, майже ні в кого з росіян, діючих у романах циклу, немає ворожого ставлення до місцевого населення. Офіцери (наприклад, друг головного героя, гвардійський поручик Михайло Калугін) мають коханок серед варшавських акторок і навіть готові створити з ними сім'ї, деякі з високих правоохоронних чинів вже одружені з полячками (надвірний радник Миронов). Це сподобалось польським читачам, які зазна-

чили, що «нарешті з'явилися книжки, в яких стосунки поляків із загарбниками не висвітлено виключно в чорно-білій гаммі» [11, 72], і з цікавістю й співчуттям слідували за розвитком історії Олександра і Леонтини, які наважуються сперечатись зі світськими умовностями, виборюючи своє право на кохання.

Доля то розлучає їх, то знову зводить разом. Спочатку Олександр допомагає Рапацьким у справі з темною історією загибелі глави їхньої родини, потім Леонтина рятує Вороніна від звинувачень у вбивстві, фактично розслідуючи низку кримінальних злочинів у варшавському Театрі Розмаїтості. І врешті-решт, закохані опиняються разом. Третя частина трилогії вже містить не лише епізоди з освідченням у коханні, картини душевних страждань і переживань закоханих, а й типові для любовно-сентиментального жанру еротичні сцени, щоправда, досить цнотливі і позбавлені натуралізму, притаманного деяким творам цього напрямку. «У мене більше немає сім'ї, і мої друзі переходять вулицю, коли бачать мене, – зізнається коханому Леонтина в фіналі історії. – Я з'ясувала, що ніхто не дбає про мене... І знаєш, що найдивніше? <...> Я нічого не зробила, щоб зупинити цю лавину. Нікому не зізналась, що ти поки що взагалі не пропонував мені одруження. Мабуть, хотіла, щоб справи зайшли так далеко, щоб не було вороття» [14, 430]. Щасливе закінчення повісті про двох закоханих у вороже налаштованому світі хоч і є закономірним для жіночої любовно-сентиментальної

прози, проте не дуже вірогідне з огляду на описані авторкою історичні реалії. Героям вдається не стільки подолати умовності, скільки піднятися над ними, не помічаючи їх.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, романи Іди Змеєвської з циклу «Варшав'янка» є жанровим різновидом історичного детективу, де поєднані кримінальна і любовно-сентиментальна сюжетні лінії, які йдуть паралельно. За своєю проблематикою, головним конфліктом (кохання проти умовностей), художніми прийомами ці твори можна віднести до «жіночої» (або ж «ендорфінової») літератури. На відміну від своїх колег, що цікавляться духовною сферою або тонкостями психологічного стану людини, життям «дна» суспільства (М. Краєвський, К. Бохус, Р. Цвірлей), Змеєвська звертається до приватного життя героїв, змальовуючи чуттєвий світ. Відтворення місцевого колориту й історичних типажів у циклі підпорядковується авторському надзавданню: показати тип нової жінки, яка знаходить сили опиратися тиску суспільства з його правилами та умовностями й виходить переможницею в боротьбі за особисте щастя. Це дослідження стало лише першою спробою наукового осмислення творчого доробку цікавої й талановитої сучасної польської письменниці. Перспективними можуть стати роботи, де творчість Іди Змеєвської буде порівняно з аналогічними роботами її співвітчизниць Катажини Квятковської, Наді Шагдай, Магожати Коханович та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вольский Н. Н. Легкое чтение. Работы по теории и истории детективного жанра. Новосибирск: Изд. НГПУ, 2006. 280 с.
2. Загоскин М. Н. Письмо В. А. Жуковскому от 20 января 1830 года. Загоскин М. Н. Сочинения: в 2-х т. М.: Худож. лит., 1987. Т. 2. С. 722-723.
3. Кронгауз М. Несчастный случай для одинокой домохозяйки. Новый Мир. 2005. № 1. С. 137-147.
4. Обухова О. От перевода к оригиналу (к вопросу о массовой литературе). *Academic Electronic Journal in Slavic Studies University of Toronto*. 2004. № 10. URL: <http://sites.utoronto.ca/tsq/10/obukhova10.shtml> (дата звернення: 13.09.2021).
5. Таранова А. О. Детектив очима жінки. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Міжвуз. зб. наук. статей*. Ніжин: ТОВ «Видавництво Аспект-Поліграф», 2007. Вип. XIV. Лінгвістика і літературознавство. С. 231-239.
6. Філоненко С. О. Жанри та упередження: гендерний критерій в оцінках жанрів масової літератури. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст.* Бердянськ: БДПУ. 2009. Вип. XXII. С. 383-394.
7. Філоненко С. О. «Всип ім гарячих»: дискурс і гендер в «адреналінових» жанрах масової літератури. *Чоловік і маскуліність у площині тексту. Збірник наукових статей*. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2014. С. 214-218.
8. Черный И. В. Город-тайна-любовь как основа поэтики исторических детективов Кшиштофа Бохуса. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31. № 3. Ч. 2. С.194-201.
9. Черный И. В. Злодеи-сыщики и полицейские-злодеи в ретродетективах Рышарда Цвирлея. *Philological science and education: transformation and development vectors: Collective monograph*. Vol. 2. Riga, Latvia: "Baltija Publishing". 2021. P. 338-354.
10. Lubię pisać o kobietach : o XIX-wiecznych realiach i świecie przedstawionym w obu częściach „Warszawianki” z autorką powieści Idą Zmiejewską rozmawiają Ewa Knap i Anna Mieczkowska. Skarpa Warszawska. 2020. № 10. S. 86-88.

11. Warszawa nieustannie się zmienia. Przy okazji premiery trzeciej części cyklu *Warszawianka*, autorka zdradza niektóre sekrety swojej pracy twórczej : rozmawiał: Adam Podlewski. *Skarpa Warszawska*. 2021. № 9. S. 72-75.
12. Żmiejewską I. *Warszawianka*. Warszawa: Skarpa Warszawska, 2019. 416 s.
13. Żmiejewską I. *Warszawianka: Gdy zgasną światła*. Warszawa: Skarpa Warszawska, 2020. 432 s.
14. Żmiejewską I. *Warszawianka: Od zmierzchu do switu*. Warszawa: Skarpa Warszawska, 2021. 430 s.

REFERENCES

1. Vol'skiy, N.N. (2006). *Legkoye chteniye. Raboty po teorii i istorii detektivnogo zhanra*. [Easy Reading. Works on the theory and history of the detective genre]. Novosibirsk: Ed. NGPU. [in Russian].
2. Zagoskin, M.N. (1987). *Pis'mo V. A. Zhukovskomu ot 20 yanvarya 1830 goda*. [Letter to V.A.Zhukovsky dated January 20, 1830]. Zagoskin M. N. Sochineniya: v 2-kh t. [Zagoskin, M.N. Works: in 2 vol.]. M.: Khudozh. lit. V. 2. [in Russian].
3. Krongauz, M. (2005). *Neschastnyy sluchay dlya odinokoy domokhozyayki*. [An accident for a lonely housewife]. *Novyy mir*. [New World] № 1. [in Russian].
4. Obukhova, O. (2004). *Ot perevoda k originalu (k voprosu o massovoy literature)*. [From translation to original (to the question of mass literature)]. *Academic Electronic Journal in Slavic Studies University of Toronto, 10*. URL: <http://sites.utoronto.ca/tsq/10/obukhova10.shtml> (date of appeal: 13.09.2021). [in Russian].
5. Taranova, A.O. (2007). *Detektyv ochyma zhinky*. [Detective novel the eyes of a woman]. *Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi: Mizhvuz. zb. nauk. statey*. [Current problems of Slavic philology: Interuniversity collection of sciences articles]. Nizhyn: Aspect-Polygraph Publishing House LLC. Issue XIV. Linguistics and literary criticism. [in Ukrainian].
6. Filonenko, S.O. (2009). *Zhanry ta uperedzhennya: hendernyy kryteriy v otsinkakh zhanriv masovoyi literatury*. [Genres and prejudices: a gender criterion in assessing the genres of mass literature]. *Aktual'ni problemy slov'yans'koyi filolohiyi: Mizhvuz. zb. nauk. st.* [Current problems of Slavic philology: Interuniversity collection of sciences articles]. Berdyansk: BSPU. Issue XXII. Linguistics and literary criticism. [in Ukrainian].
7. Filonenko, S.O. (2014). «Vsyp yim haryachykh»: dyskurs i hender v «adrenalinovykh» zhanrakh masovoyi literatury. [“Pour them hot”: discourse at gender in the “adrenaline” genres of mass literature]. *Cholovik i maskulinnist' u ploshchyni tekstu. Zbirnyk naukovykh statey*. [Man and masculinity in the plane of the text. Collection of scientific articles]. Berdyansk: Editor Tkachuk, O.V. [in Ukrainian].
8. Chorniy, I.V. (2020). *Gorod-tayna-lyubov' kak osnova poetiki istoricheskikh detektivov Kshishtofa Bokhusa*. [The city-secret-love as the basis of the poetics of the historical detectives of Krzysztof Bochus]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I.Vernad's'koho*. [Scientific notes of TNU named after V.I. Vernadsky]. Series: Philology. Social communications. V. 31. № 3. Ch. 2. [in Russian].
9. Chorniy, I.V. (2021). *Zlodei-syshchiki i politseyskiye-zlodei v retrodetektivakh Rysharda Tsvirleya*. [Villains-detectives and policemen-villains in rysard cwirlej's retrodetectives]. *Philological science and education: transformation and development vectors: Collective monograph*. Vol. 2. Riga, Latvia: “Baltija Publishing.” [in Russian].
10. Knap E., Mieszkowska A. (2020). *Lubię pisać o kobietach: o XIX-wiecznych realiach i świecie przedstawionym w obu częściach „Warszawianki” z autorką powieści Idą Żmiejewską rozmawiają Ewa Knap i Anna Mieczkowska*. *Skarpa Warszawska, 10*. [in Polish].
11. Podlewski A. (2021). *Warszawa nieustannie się zmienia. Przy okazji premiery trzeciej części cyklu Warszawianka, autorka zdradza niektóre sekrety swojej pracy twórczej*. *Skarpa Warszawska, 10*. [in Polish].
12. Żmiejewską I. (2019). *Warszawianka*. Warszawa: Skarpa Warszawska. [in Polish].
13. Żmiejewską I. (2020). *Warszawianka: Gdy zgasną światła*. Warszawa: Skarpa Warszawska. [in Polish].
14. Żmiejewską I. (2021). *Warszawianka: Od zmierzchu do switu*. Warszawa: Skarpa Warszawska. [in Polish].

LOVE AND CONDITIONAL CHARACTERS AS THE BASIS OF CONFLICT IN HISTORICAL DETECTIVES BY IDA ZMIEIEVSKA

Chornyi Ihor Vitaliiovich

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Studies
Kharkiv National University of Internal Affairs
27, L. Landau ave., Kharkiv, Ukraine*

The article is devoted to the work of modern Polish writer Ida Zmieievska. Her historical-detective novels from the series “Warsaw Woman” where the writer combines an action-packed detective story with a love-sentimental novel are examined.

In these novels she gives a broad picture of life in the capital of the Poland Kingdom in the 80s of the XIX century. Unlike her colleagues, who are interested in the spiritual sphere or the subtleties of the psychological state of man and in the life of the society "bottom" (M. Kraievskii, K. Bohus, R. Āsvirley), Zmieievska turns to the private life of the heroes, depicting their sensible world. Reconstructing the characters of people of the past, the writer focuses on showing the representatives of the highest strata of society at that time: high-ranking officials, police officials, officers, industrialists, the Polish aristocracy etc. All the details of their life, way of life and subtleties of the hierarchy are shown. The particular attention is paid to the reproduction of relations between the Russian administration of the city, newly arrived officials and local residents. It is an intricate tangle of relationships based on the outdated hostility, personal resentments and prejudices. Exactly these reasons put obstacles in the way of love between the hero and the heroine, who are unable to overcome these obstacles. The action takes place in quite accurately recreated historical decor. The local color is created at the expense of not very many descriptions of topography, toponymy and architecture of Warsaw in the 80s of the XIX century. It is significant that Zmieievska pays more attention not to the description of the monuments of civil or cult architecture, but to the pictures of private houses and places where the representatives of the "half-world" live: houses of prostitutions, theater backstage and so on. The detective plot of Zmieievska's novels is based mainly on moral and ethical conflicts that arise within one or more families. Solving criminal mysteries is also connected with overcoming of interethnic prejudices.

Key words: *novel, retrodetective, poetics, plot, local color, image, conflict, prejudice.*